

VIHAROS ÉVEK TANÚJA

SCHWALB MIKLÓS: *A szén. (A mártír költő versei)*

Életjel Miniaturák 16. Szabadka, 1971.

Tájunk szellemi élete egy-két emberöltővel ezelőtt sokkal mozgalmassabb, eseménydúsabb volt, mint ahogy az ma a köztudatban él. A tevékenység minden vonalon annyira kiterelődött, hogy még napjaink jeles műveit is alig tudjuk követni: az élet üteme állandóan gyorsul, az emberi befogadóképesség lemarad mögötte. Itt nem a hivatásokra gondolok, hanem általában az olvasóra, aki alig győzi feltalálni magát az újabb és újabb termékek áradatában. Hát még ha a múltból van szó, mely töredékeivel is alkotórésze a jelennek?!

A viharos évek tanúi nem mentek el közülünk nyomtalanul. Szenvedésük, vergődésük, kitaró harcuk, alkotó munkájuk éppúgy belevésődött az időbe, mint ahogy a második világháború előtt a fekete készülődés, és utána a mechanizált halál véste karmait a városok falába, a falvak békés földjeibe, mezőseibe, ártatlanul meglapuló örök ismeretlen tanyáiba: az emberi lelkekbe.

Ennek a rengeteg tragikumot magában hordozó kornak volt mártír költője Schwalb Miklós, akinek életútja — ha sokrétűségében nyomon kísérjük hullámhegyeit és hullámvölgyeit — fejezetekbe rögzítve egy hiteles történelmi regény, még így, megíratlanul is. A deklasszált entellektüel lobogása és sokat ígérő lángjának embertelen kioltása. Szinte csodával határos, hogy majd mindvégig mosolygó arccal járta a kenyértelenek keserves útját, s talán kivételes lelkialkata és erős szíve tette oly rugalmasá ahhoz, hogy még a legsötétebb napokban is megjelje a fényt. És ha már — egy szürke padlásszobában — nem birtokolhatta, legalább megcsillogtatta azt a nehezen kicsiholt fényt azok előtt, akik vele együtt mindig erre a fényre vártak.

Emberöltőről szólunk. Most a mártírok emlékkövébe vésett nevébe egy emberöltő után akarunk éle-

tet lehelni, hogy megtudják az utána jövő nemzedékek: ki volt Ő!?... Nehéz a szó, megsokszorozódik a súlya, amikor a baráti emlékeket és az együttműködés egy-egy felvillanó képét a szó tömörségének törvényei szerint kell leszűkíteni és a kortárs hangján ma műveiről szólni. Ezért, ez nem is lehet kritika, csak egy halk reminiszcencia.

Szinte szürkén hangzik a mondat: Schwalb Miklós mozgalmi ember volt. Fel kell tárni azt, ami e mondat mögött húzódik meg ma már mindegyre kevesebb ember emlékezetében. Ezekből az emlékekből bontakozik ki, hogy mándig fáradhatatlan szervező és segítő volt, akinek cselekedeteit a forradalom heve hatotta át; munkás, tisztviselő, újságíró, író, költő volt, mint akkor sokan közülük: minden es, aki a rohanást megszakító csendes óráiban egy kicsit élt is! Élt, verseket, tárcákat, regényeket, kritikákat, cikkeket írt. Bármelyik írását is olvasuk ma, mindenik egy-egy kortársi üzenet azokból az időkben, a reménytelennek látszó esztendőkből, amikor az ember igazi szabadságának eljövételében csak a forradalmi lelkek és a faszmustól meg nem mételyezett tiszta szellemek: az újtársai hittek.

Az Életjel miniatúrsorozatában most megjelent kis könyv inkább egy visszapillantás, ezért teljességre nem tarthat igényt. De amit Dér Zoltán gondosan megmunkált tanulmányai felidéznek és amit a fáradhatatlan gyűjtő áldozatos munkájával az olvasó kezébe ad, több a pusztá visszaemlékezésnél, mert voltaképpen ez az első lépés ahhoz, hogy megmentjük a költőt, az író hagyatékát a mindent elnyelő feledéstől. A tanulmányokból egy rendkívül izgalmas alak lép elénk s vele együtt egy nemzedék. A kilencszáz-tizek, akik az első világháború kukoricakenyerén éltek és fiatalpú cipőben jártak (még ebben is fel-

váltva, hogy minden másnap egy eljusson az iskolába). Később a már húsz-harminc évesek álmatlan éjszakákon át az édeskés kukoricamálétól megkeseredett szájjal várták a virradatot, a »kenyértelenségben« nem mindenről lemondó elnyedttünődéssel, hanem a merész és még merészebb vállalkozásoktól fűtött hévvel, mert érezték, hogy a helyzettel való megalkuvás, a lemondással egyenlő belenyugvást egyben pusztulást jelent.

A szén című versében szimbolikusan vall erről a belső vajudásról:

*Oserdők dühének vagyok a bőrtőne,
megkövült zúgás, korcs vihar.
Bennem paráztlik a poklok tüze,
mely kitörni készül, és lobogni akar.*

*Duruzsolok, mint cikázó légy,
dohogok, és puffogok,
de robbanok és tépek,
ha támadok, ha lázadok!*

A fiatalokhoz, a munkásokhoz írt verseiből ez a hitvallás árad. Türelemtelenül lobogott a lelke, nyugtalansága nem hagyta tisztára csiszolni versorait; nála inkább a cél volt az elsődleges, s olykor szinte kiáltványyszerű erővel szólt, hogy minél messzebbre hallatsszon a szava, akár Majakovszkijé. Ahogy a szénbányászt megrajzolta, az megdöbbenően villogó fekete szobor és vész-tűzjelző intelem is. Az évszakokról írt szubjektív vallomásaiból is ezt érezzük. A fiatalokhoz írt köl-

teményében ifjú szívekhez szólva mozgósítani akar és — mozgósít is:

*Hol voltatok akkor, amikor a
[barikádon álltam?
Tűzvörösen égett a nap, és a
[zászló is...
mellettem, előttem, mögöttem
[dübörgött a föld...*

*Erettetek folyt a harc és apítottok
[olcsó vére,
talán nem céltalanul.
A ti jövőtök a harc bére.*

Nagyon szerette az embert, és még sokáig, tovább szerette volna szeretni: szinte kiáltva mondja ezt a *Várj még, halál!* című költeményében:

*Várj, várj!
Még ne táncoljam a táncod,
még ne zörgessem a láncot,
amelyet lelkemre fonsz.
Nem félek tőled, de várj,
még várj...
Hadd tegyek még,
hadd öntsek olajat a mécsre,
hogy a felcsapó lángok
fenykévéje átégesse
a legvastagabb koponyádat is.*

A Halál nem várt: a hóhérok keze által a legkegyetlenebb módon oltotta ki életét.

Versék vallanak róla most: az Ő versei, és strófái nyomán egy egész nemzedék kel életre: a magvetők nemzedéke, már vetésük minőségét természetének aratása idején.

LÉVAY ENDRE

